

Јелена М. Павловић Јовановић
Универзитет у Крагујевцу
Филолошко-уметнички факултет
Центар за научноистраживачки рад

УДК 811.163.41'38"18"
81'367.335.2
DOI 10.46793/Uzdanica21.2.039PJ
Оригинални научни рад
Примљен: 9. јануар 2024.
Прихваћен: 14. јун 2024.

ЗАВИСНОСЛОЖЕНЕ КЛАУЗЕ СА ЗНАЧЕЊЕМ ЕКСЦЕПТИВНОСТИ У АДМИНИСТРАТИВНО- ПРАВНОМ СТИЛУ СРПСКОГА ЈЕЗИКА 19. ВЕКА¹

Айстиракџ: Циљ рада јесте испитивање статуса зависних реченица са значењем ексцептивности у административно-правном стилу српскога језика у 19. веку. Значење ексцептивности у оквиру категорије зависнослужених реченица развија се као продукт новијег развоја језика, највише у 20. веку, те досад није било истраживања статуса ове категорије како у 19. веку, тако и у административном стилу 20. века. За корпус су коришћени законски текстови донети током 19. века. Ексерцирани примери анализирани су комбинацијом семантичко-синтаксичке, историјскојезичке и функционалностилске методе. Утврдили смо да зависне реченице с ексцептивним значењем представљају најмање бројну групу зависних реченица у административно-правном стилу 19. века. Ово значење изражава се везницима *осим/осем ако, сем ако, осим кад, осим где, само ишћо и кром(ј)е кад*. Везник *кром(ј)е кад* среће се у предстандардном периоду и представља једини хибридни везник, са комбинацијом елемента из народног и славеносрпског/рускословенског језика. За предстандардни период за већину везника може се рећи да су у процесу формирања. Најчешће се јавља везник *осим ако*, који у нормативноправном коду служи да кодира изузетак у оквиру матрице правило–изузетак.

Кључне речи: 19. век, административно-правни стил, зависне реченице, ексцептивне реченице.

¹ Истраживање спроведено у раду финансирано је Министарство науке, технолошког развоја и иновација Републике Србије (Уговор о реализацији и финансирању научноистраживачког рада НИО у 2023. години број 451-03-47/2023-01/ 200198). Истраживање је засновано на резултатима докторске тезе аутора под називом *Зависносложена реченица у административно-правном стилу српскога језика XIX века*, одбраћене 3. октобра 2023. године на Филолошко-уметничком факултету у Крагујевцу.

УВОД

У раду се бавимо категоријом ексцептивности у оквиру административно-правног стила српскога језика 19. века. Категорија ексцептивности резултат је новијег развоја језика, када се јавља процес функционалне диференцијације. Развој функционалних стилова продукт је развоја друштва с краја 19. века, када се развијају привреда, култура и школство (Ивић 2014: 256–268; Луковић 1994: 68–72, 73). Језик прелази у „мирну” фазу свог развоја (Грицкат 1994: 5–6), те се фокус са фонологије и морфологије преноси на синтаксу и лексику (Ивић 2014: 256). Посебна синтакса и лексика јесу диференцијалне црте специјалних стилова (Тошовић 2002: 359). У оквиру специјалних стилова развијају се сложени везници, чији се развој везује за крај 19. и почетак 20. века (Ђуркин 2018: 15). Један од тих стилова јесте и административно-правни стил.

Ова категорија је теоријски обрађена тек у 20. веку (Ковачевић 1998: 203–222), а ње су се дотакли и други аутори бавећи се другим питањима као што је категорија степена (Николић 2014) или статусом партикуле *само* (Ристић 1998). Анализом сложених везника као експонатима ексцептивне семантике бавила се Веселина Ђуркин (Ђуркин 2018). У анализи сложених везника у језику Вука Стефановића Карацића ауторка издваја и категорију сложених ексцептивних везника у типу текстова који би се, према савременим критеријумима, могао одредити као публицистички стил. Пронађени су сложени ексцептивни везници *осим ишћо, осим ако, само ишћо, до да, мањ ишћо* (Ђуркин 2023: 129–130).

Циљ рада јесте испитивање статуса зависносложених реченица са ексцептивним значењем у административно-правном стилу српскога језика у 19. веку. У корпус су укључени текстови из престандардног периода (писани модернизованим доситејевским језиком) и текстови из стандардног периода (писани вуковским језиком) (Луковић 1994: 51, 72). За корпус су узети текстови из законодавноправног подстила административно-правног стила (текстови устава и текстови закона штампани у оквиру *Зборника закона, уредба и уредбених указа* за Кнежевину и Краљевину Србију). Корпус је допуњен *Сјенографским белешкама о седницама Народне скупштинине Краљевине Србије за 1898. годину*. Анализа је извршена комбинацијом синтаксичко-семантичке, историјскојезичке и функционалностилске методе, уз коришћење методе теорије права као допунске методе за разликовање нормативноправног и идеолошког кода². Приликом интерпретације значења, коришћен је и трансформационо-интерпретативни тест.

² О типовима кодова у правном језику в. Висковић 1989: 45–46.

ТЕОРИЈСКО-МЕТОДОЛОШКЕ ОСНОВЕ РАДА

Категорија ексцептивности остварује се само у оквиру субординације на синтагматском и реченичном нивоу (Ђуркин 2018: 359; Ковачевић 1998: 203–208). Ексцептивно значење односи се на то да се „садржај зависне клаузе изузима [...] из уопштено датог (генерализирајућег) садржаја надређене. На тај начин садржај зависне клаузе у својеврсној је супротности са садржајем надређене (основне), тако да се ексцептивно значење увијек при употреби ових везника изводи из значења супротности” (Ковачевић 1998: 217). Сложене реченице са ексцептивним значењем резултат су новијег развоја језика и његове функционалностилске диференцијације (Ковачевић 1998: 215). Сложени ексцептивни везници настају преко срастања „предлога и предлошких израза, и то тако што се уз једнозначни предлог односно предлошки израз (овдје ексцептивни) употреби демонстративна замјеница *иџо* у одговарајућем падежу (овдје генитиву) уз коју долази општезависноструктурно везник *га* или *иџџо*” (Ковачевић 1998: 215). Када се заврши процес обједињења ексцептивног предлошког израза са демонстративном заменицом, заменица је редундантна и може се изоставити. Демонстративна заменица у саставу сложених ексцептивних везника је факултативна (*осим иџџога иџџо* → *осим иџџо*) (Ковачевић 1998: 215).

Сложени ексцептивни везници могу бити контекстуално условљени и контекстуално неусловљени (Ђуркин 2023: 129; Ковачевић 1998: 222). Веселина Ђуркин разликује следеће типове сложених ексцептивних везника: (а) „сложени ексцептивни везници настали у процесу обједињења ексцептивних прилошких израза приједлошко-замјеничког типа и општезависног везника *иџџо* или *га*” (2018: 362–367); (б) „сложени везници са факултативном редуцијом демонстративне замјенице”; (в) „сложени везници са демонстративном замјеницом као обавезном интегралном компонентом” (2018б: 368–372); (г) „сложени ексцептивни везници са простим везником условне семантике као структурном компонентом” (2018: 372–377); (д) „сложени ексцептивни везници формирану удружењем рестриктивне партикуле *само*, *једино* и општезависног везника *иџџо*” (2018: 377–380). Ауторка истиче да су за административно-правни стил карактеристични примери са предлозима *осим* и *изузев* у споју са предлозима *ако* и *каг* (2018: 381). Приметно је одсуство везника са „семантички неспецификованим субординацијским везницима *иџџо/га*” (2018: 381).

АНАЛИЗА И ДИСКУСИЈА

У корпусу је пронађено мало примера са ексцептивним значењем. Најмање је заступљен тип зависних реченица (0,23%). Изражава се везницима

осим/осем ако, осим кад, осим іде, сем ако, само шійо и кром(ј)е кад. Везник іоред ііоіа шійо у процесу формирања регистрован је у адитивној функцији.

Везник *осим ако*, који се јавља у савременом административном функционалном стилу (Ђуркин 2018: 376), потврђен је у следећим комбинацијама:

(а) несвршени презент (главна реченица) + несвршени презент (зависна реченица):

Због чистоте, која треба у сваком мјесту да буде, свима вообще Касапима и Меанцијама забраноу се, унутра у Вароши, веће число стоке клати, *осимъ ако има ко двоє, или троє или најпосле четворо ситны брава да заколѣ* [→ *Због чистоте, која треба у сваком месту да буде, свима вообщте Касапима и Меанцијама забрањује се, унутра у Вароши, веће число стоке клати, осим има ко двоје или троје (...) / Због чистоте, која треба у сваком месту да буде, свима вообщте Касапима и Меанцијама забрањује се, унутра у Вароши, веће число стоке клати, ако има ко двоје или троје (...)] но и то су дужни у својој авліи чинити, и одма крвь и осталу нечистоту закопати (Указ 1. (Пр.) 1839/1840: 221);

(б) модална конструкција (надређена реченица) + потенцијал (зависна реченица):

Са дужностию чуваня јавны дѣянія скопчана є дужность, да у случаю пожара у Совѣту или у близости породившег' се сви Канцелларійски Чиновници, *осимъ ако бы собствена нѣова кућа или обиталиште у опасности было*, у Канцелларию похите, и постараюсе Архиву и остала Акта одъ пожара спасти (Устројеније I 1839/40: 27) [→ Са дужностию чувања јавны дјејанија скопчана је дужност, да у случају пожара у Совјету или у близини породившег се сви Канцеларијски Чиновници, ако би спобствена нѣова кућа или обиталиште у опасности било, у Канцеларију похите, и постарајусе Архиву и остала Акта од пожара спасити];

(в) футур први (главна реченица) + негирани несвршени перфекат / несвршени презент глагола *имати* + инфинитив (зависна реченица):

И самъ иностранецъ у пословима са Србскимъ житељима, или и са иностранцемъ у Србији, наћи ће правицу по овима законима; *осимъ ако он ниє посао у туђој земљи заключіо, или нарочито за туђе законе везао, или се онъ законнима слѣдствама у туђој земљи надати има* (Грађански законик 1844: 2) [→ *И сам иностранец у пословима са Србским житељима, или и са иностранцем у Србији, наћи ће правицу по овима законима, ако он није посао у туђој земљи заключіо, или нарочито за туђе законе везао, или се он законима следствама у туђој земљи надати има].

Да се ради о сложенем везнику³ показује неграматичност реченице која се добија елидирањем предлога *осим* (*Забрањује се клање веће броја сйоке ако неко има (само) два или три комада*), као и чињеница да се у инверзији задржава цела конструкција: *Осим ако има ко двоје или троје или најпосле четворо сийни брава да закоље, забрањује се клање веће числа сйоке*. Изостављањем предлога из састава сложеног везника изостаје ексцептивна семантичка компонента, тако да долази до промене значења реченице или реченица постаје бесмислена. Овим везником врши се нормативноправно кодирање изузетка од правне норме, те се остварује матрица правило–изузетак (Јанићијевић 2015: 124). Предлог се може елидирати, реченица ће остати граматична, али семантички и логички бесмислена: *Чиновник ће, ако је његова кућа или обилашћие у ојасносйи, похитийаји у канцеларију да сјасава архиву*.

У процесу формирања сложених ексцептивних везника са условним елементом *ако* учествују прилошки израз са лексемом *случај*, али не у локативној, већ у генитивној форми, што је условљено структурним устројством реченице:

Судь второгъ степена изриче пресуду своју конечно, и ню у извршеніе да-е доводити, **осимъ случая ако є казнь смртна, мртва шиба и лишениє чина Офицърскогъ, какове ће се пресуде свагда пре извршенія преко Помилелства Внутренњи Дѣла подносити Князу на усмотреніе и путь помилованія** (Устројеније (1) 1845/47: 21) [→ Суд второг степена изриче пресуду своју конечно, и њу у извршеније доводи, осим ако је казнь смртна, мртва шиба и лишеније чина Офицѣрског (...)].

Овај везник се јавља и у фонолошком облику *осем ако*:

Кад се из старих школских општина нова школска општина образује, нова школска општина нема никаква права на имање старијих школских општина, **осем ако би јој ове добром вољом хтеле што учинити**, а то се мора редовним путем свршити (Стенографске белешке 1899: 245, Предлог закона о народним школама).

Везник *осим кад* потврђен је у фази формирања са експлицитаном лексемом *случај*, чија интерполација омета потпуно формирање везника:

Докле скупштина траје, њене чланове не може никаква власт ни позвати ни ставити у притвор, докле она не реши, да се може иследовање против њих одпочети, **осим случајева, кад се ухвате на самом делу злочинства или преступа** (Устав 1869: 25).

³ Више о доказивању статуса сложених везника ексцептивног значења в. Ђуркин 2018: 372–377.

На крају периода сложени ексцептивни везник *осим каг* јавља се као потпуно формиран везник. То потврђује и положај зависне реченице у пре-позицији:

Осим каг је на делу ухваћен, српски грађанин не може бити притворен нити иначе лишен слободе, без писаног и законским разлозима поткрепљеног решења надлежне истражне власти (Устав 1901: 10) [→ Кад је на делу ухваћен, српски грађанин не може бити притворен нити иначе лишен слободе, без писаног и законским разлозима поткрепљеног решења надлежне истражне власти].

У грађи се јавља и сложени ексцептивни везник *осим ѿге*, што је последица изразите семантичке неспецификованости субординатора *ѿге* у XIX веку. Овај сложени везник није наведен у монографији Веселине Ђуркин (уп. Ђуркин 2018: 359–383):

Нико не може бити принуђен да своје добро уступи на државне или друге јавне потребе, или да се у томе ограничи, *осим ѿге закон то допушта и са накнадом по закону* [→ (?) Нико не може бити принуђен да своје добро уступи на државне или друге јавне потребе, или да се у томе ограничи, где закон то допушта / *Нико не може бити принуђен да своје добро уступи на државне или друге јавне потребе, или да се у томе ограничи, осим закон то допушта] (Устав 1869: 12).

У грађи се јавља и сложени ексцептивни везник *сем ако*:

Они се не могу ни у пенсију ставити преко своје воље, *сем ако су навршили 40 година државне службе, или 65 година живота*, или ако су тако оболели да не могу више вршити своју дужност (Уредба (29) 1845/47: 81); Место становања школског надзорника је у окружном граду, а канцеларија у згради окружног начелства, *сем ако Министар Просвете не би нашао за потребно, да му одреди које друго место* (Стенографске белешке 1899, Предлог закона о народним школама, 241).

Јавља се и прилошки израз *ван случаја* у споју са општесубординацијским везником *каг*. Релативна реченица уведена је субординатором *каг* уз катафорски употребљен семантички празан антецедент лексикализован именицом *случај* са ексцептивним значењем:

Без овлашћења Народне Скупштине посланици не могу се узимати на одговор, нити ставити у притвор за какву кривицу или за дугове, од дана избора па за све време трајања њиховог посланичког мандата, *ван случајева каг се ухвате на самоме делу* (Устав 1888: 35).

У истом документу јавља се сложени везник *осим каг*, са којим је супституција могућа: *Без овлашћења Народне скупштинине ѿсланици не моју се*

узимајти на одговор, нијти сѣавијти у ѣријвор за какву кривицу или за дуџове, од дана избора ѣа за све време ѣрајања њиховој ѣосланичкој мандајти, осим каг се ухвајте на самоме делу / осим ако / сем ако се ухвајте на самоме делу.

Јавља се и ексцептивни везник *само шѣо* (Ђуркин 2018: 377–379; Ковачевић 1998: 218–219), који је настао „у процесу повезничења рестриктивне партикуле [...] и општезависног везника *шѣо*” (Ђуркин 2018: 377):

Њина е дакле дужност она иста, која и Секретара, *само шѣо за безпогрѣшно преписиванѣ писама неѣею емствовати они, него Секретари* [→ Њина је дакле дужност она иста, која и Секретара осим што / сем што за безпогрѣшно преписивање писама неѣеју јемствовати они, него [ѣе јемствовати] Секретари] (Устројеније III 1839/40: 34).

У овом примеру уочава се субординирани реченични комплекс са супротним односом, који садржи везник у коме је други предикат (*ѣе јемсѣиво-вајти*) изостављен јер је редундантан.

Само за предстандардни период карактеристичан је сложени ексцептивни везник *кром(ј)е каг*:

Такса за превоз на скелама узимаѣ ѣе се унапредакѣ на свакој скели слѣдујућа: 1. Одѣ пуни кола сѣ разнымѣ товарима, *кромѣ кагѣ се на воденице иде* (Уредба XXX 1840/1840: 214) [→ Од пуни кола с разним товарима, осим кад се на воденице иде].

На лексичком нивоу појављује се хибридни облик који садржи славеносрпски/рускословенски елемент *кром(ј)е⁴* и елемент из народног језика *каг*. У погледу структуре и употребе, овај везник у потпуности следи правила која се тичу сложених везника *осим каг / сем каг* (Ђуркин 2018б: 372–377; Ковачевић 1998: 230). Не користи се у савременом језику, мада ексцептивну вредност предлога *кром(ј)е* региструје Михаило Стевановић (Стевановић 1989: 289; Ковачевић 1998: 209).

ЗАКЉУЧАК

У раду смо се бавили статусом зависносложених реченица са ексцептивним значењем у административно-правном стилу српскога језика 19. века. Као корпус су послужили текстови устава и закона донетих током 19. века. У анализи смо се служили историјскојезичком, семантичко-синтаксичком и функционалностилском методом, уз допуну методом теорије права.

⁴ У *Речнику славеносрпској језика (оѣледна свеска)* стоји одредница: „**КРОМЈЕ/КРОМЕ**. Предл. слав. [+Г] ‘кромѣ; кромѣ’ 1. *изузев, сем, осим*. в. осим” (Бјелаковић, Цветковић Теофиловић, Милановић 2017: 158).

Зависне реченице с ексцептивним значењем представљају најмање бројну групу зависних реченица у корпусу. Ово значење изражава се везницима *осим/осем ако*, *сем ако*, *осим кад*, *осим іге*, *само ако*, *само шїио* и *кром(ј)е кад*. Везник *кром(ј)е кад* среће се у предстандардном периоду и представља једини хибридни везник, који се састоји од рускословенског/славеносрпског предлога *кром(ј)е* и општевременског народног везника *кад*. Међутим, иако се може рећи да се формално ради о (делимичном) славенизму, структурно, овај везник понаша се потпуно исто као и ексцептивни везник *осим/сем ако*, то јест његов синтаксички статус одговара систему српског народног језика. У савременом језику не среће се ни сложени ексцептивни везник *осим іге*, који се јавља у XIX веку, пошто овај период карактерише велика семантичка дифузност субординатора *іге*. За предстандардни период за већину везника може се рећи да су у процесу формирања, на шта указује интерпункција, а у поствуковском периоду су потпуно формиран, мада ово није апсолутно правило. Клаузе уведене ексцептивним везником, због своје семантике, теже постпозицији. Најчешће се јавља везник *осим ако*, који у нормативноправном коду служи да кодира изузетак у оквиру матрице правило–изузетак.

ИЗВОРИ

Зборник (1840): *Зборникъ законѣ и уредбѣ и, уредбены` указа, изданы` у Княжесѣву србскомъ одъ времена обнародованогъ Усѣаваземальскогъ (13. Февр. 1839. до Аѣрл. мес. 1840) I.*, печатано у Књигопечатњи Княжевства србскогъ, у Београду, <http://digital.bms.rs/ebiblioteka/publications/view/4103>.

Зборник (1845): *Зборникъ законѣ и уредбѣ и, уредбены` указа, изданы` у Княжесѣву србскомъ, одъ Аѣрила 1840. до конца Декмвра 1844. Г. II. частїь*, печатано у Књигопечатњи Княжевства србскогъ, у Београду, <http://digital.bms.rs/ebiblioteka/publications/view/4104>.

Зборник (1847): *Зборникъ законѣ и уредбѣ, и уредбены` указа, изданы` у Княжесѣву србскомъ, одъ 1огъ Јануара 1845 до конца Декемвра 1846 (сѣ ѣрибавленїемъ неки сїарїи). III*, печатано у Књигопечатњи Княжевства србскогъ у Београду, <http://digital.bms.rs/ebiblioteka/publications/view/4113>.

Стенографске белешке (1899): *Сїеногрѣфске белешке о седницама Народне скуѣїїїїне Краљевине Србије за 1898. годину*, Београд: Државна штампарија.

Устав (1835): *Усѣавъ Княжевсїѣва Србїе изданъ и заклейвомъ ѣоїѣврѣнъ о Среїїенскої скуѣїїїїни 1835 год.*, У Крагуевцу, У Княжеско-Србској Типографији.

Устав (1838): *Усѣавъ Княжевсїѣва Србїе (Сулїанскїѣ Хайїишерїѣфъ исїїекшїѣ околѣ ѣоловине Шевала 1254 (одъ 10/12 до 12/24 Декемврїа 1838) содржаваѣоїїї Усѣавъ, дарованїѣ Нѣѣовымъ Вѣсочесїѣвомъ жїїїельїма Нѣѣове ѣровїїїїе Србїе, Моѣму Везїру, Јусуѣѣ-Мухлїсѣ-Паши (да бѣ онъ бѣѣ ѣрославлїнъ!) и Князу Нарѣда Србскогъ Мїлошу Обреновїиу (да бѣ нѣѣовъ конѣцъ бѣѣ щасїїлївїѣ!), Београд: Књажеско српска књигопечатња.*

Устав (1869): *Устав Краљевства Србије проглашен на Петров-дан на Великој Народној Скупштини држаној у Крајујевцу о Духовима 1869*, Београд: Државна штампарија.

Устав (1888): *Устав Краљевине Србије проглашен 22 децембра 1888. год. на Великој Народној скупштини држаној у Београду месеца децембра 1888. год.*, Београд: Краљевска српска државна штампарија.

Устав (1901): *Устав Краљевине Србије*, Београд: Државна штампарија Краљевине Србије.

ЛИТЕРАТУРА

Bjelaković, Cvetković Teofilović, Milanović (2017): I. Bjelaković, I. Cvetković Teofilović, A. Milanović, *Rečnik slavenosrpskog jezika (ogledna sveska)*, Novi Sad: Matica srpska.

Đurkin (2018): V. Đurkin, *Složeni zavisni veznici u srpskom jeziku (i njihova funkcionalnostilska distribucija)*, Beograd: Jasen.

Đurkin (2023): V. Đurkin, Sistem složenih veznika u Vukovom jeziku, *Srpski jezik*, HHVIII/1–2, Beograd: Naučno društvo za negovanje i proučavanje srpskog jezika, 117–136.

Grickat (1994): I. Grickat, Iz istorije stabilizacije književnog jezika kod Srba – posle Vukove i Daničićeve pobede, *Južnoslovenski filolog*, 50, Beograd: Institut za srpski jezik SANU, 5–31.

Ivić (2014): P. Ivić, *Pregled istorije srpskog jezika*, Novi Sad – Sremski Karlovci: Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića.

Janićijević (2015): M. Janićijević, *Diskurs zakonskih akata na srpskom i engleskom jeziku: razvojno-uporedni pristup*, Beograd: Jasen.

Kovačević (1998): M. Kovačević, *Sintaksa složene rečenice u srpskom jeziku*, Beograd, Srbinje: Raška škola, Srpsko prosvjetno i kulturno društvo Prosvjeta.

Luković (1994): M. Luković, *Razvoj srpskoga pravnog stila, prilog istoriji jezika i prava u Srbiji*, Beograd: Službeni glasnik.

Nikolić (2014): M. Nikolić, *Kategorija stepena u srpskom jeziku (složena rečenica)*, Beograd: Institut za srpski jezik SANU.

Ristić (1998): S. Ristić, Partikula *samo* u svetlu teorije integralnog opisa jezika, *Naučni sastanak slavista u Vukove dane*, 27/2, Beograd: Međunarodni slavistički centar, 229–238.

Stevanović (1989): M. Stevanović, *Savremeni srpskohrvatski jezik (gramatički sistemi i književnojezička norma)*, II, *Sintaksa*, Beograd: Naučna knjiga.

Visković (1989): N. Visković, *Jezik prava*, Zagreb: Naprijed.

Jelena M. Pavlović Jovanović

University of Kragujevac
Faculty of Philology and Arts
Scientific Research Centre

DEPENDENT CLAUSES WITH THE MEANING OF EXCLUSION IN THE ADMINISTRATIVE-LEGAL STYLE OF THE SERBIAN LANGUAGE IN THE 19TH CENTURY

Summary: The aim of the paper is to examine the status of dependent clauses with the meaning of exclusion in the administrative-legal style of the Serbian language in the 19th century. The meaning of exclusion within the category of dependent clauses develops as a product of the more recent language development, mostly in the 20th century, and there has been no research on the status of this category in the 19th century as well as in the administrative-legal style of the 20th century. Legal texts adopted during the 19th century were used as the corpus. Excerpted examples were analyzed using a combination of semantic-syntactic, historical-linguistic, and functional-stylistic methods. We found that dependent clauses with exceptional meaning represent the least numerous group of dependent clauses in the administrative-legal style of the 19th century. This meaning is expressed by connectors such as *osim ako / osem ako, sem ako, osim kad, osim gde, samo što* and *krom(j)e kad*. The connector *krom(j)e kad* is found in the pre-standard period and represents the only hybrid connector, with a combination of elements from the vernacular and Church Slavonic / Russian-Slavic language. For the pre-standard period, it can be said that most connectors are in the process of formation. The connector *samo ako*, which in the normative-legal code serves to encode the exception within the rule-exception matrix, is most common.

Keywords: 19th century, administrative-legal style, dependent clauses, exclusion clauses.